

כפיה ובחירה: ערכים סותרים?
מ. נבון

נעשה לנשמע

שמות פרק כד

(ז) ויקח ספר הברית [מבראשית ועד מתן תורה- רש"י] ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר יקוק נעשה ונשמע:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א

אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? דכתיב +תהלים קג+ "ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו", ברישא "עשי", והדר "לשמע".

מצודת דוד תהלים פרק קג פסוק כ

(כ) לשמוע - ר"ל לא יעשו בעבור קבול שכר כי עושים דברו בעבור לשמוע בקול דברו וזה כל מגמתם:

אבן עזרא תהלים פרק קג פסוק כ

גבורי כח - כי אין יכולת בנברא לעמוד מפניהם והמלאך שבא אל יעקב מצווה היה וטעם לשמוע בקול דברו כי אינם כבני אדם שיקוו מהשם שכר בעשותם דברו רק זה הוא שכרם ותענוגם ותפארתם לשמוע בקול דברו:

ספורנו שמות פרק כד פסוק ז

נעשה ונשמע - נעשה לתכלית שנשמע בקולו "כעבדים ... " (אבות א: ג):

מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף פח עמוד א

מי גילה לבני רז זה שמ"ה כו' דזהו דבר סודי שהמלאך כולי רוחני ואין לו דעת אחרת כ"א לעשות רצונו ית' ב"ה והוא מוכן כאלו עשה, משא"כ האדם מחובר בגוף ונפש שיש בו גם דעת היצה"ר ואינו מוכן לעשות רצון אביו שבשמים כי היצה"ר מסיתו לרעה אבל ישראל במ"ת נגלה להם סוד זה להיות להם דעת א' להיות מוכנים לעשות רצון אביהם שבשמים כמ"ש מי יתן והיה לבבם זה וגו' דהיינו שב' הלבבות שהם ב' יצרים היו להם דעת אחד כמלאכים הללו שהם מוכנים לעשות קודם שמיעה וק"ל:

אבן עזרא - הפירוש הקצר שמות פרק כד פסוק ז

והטעם נעשה כל הכתוב ונשמע אותם תמיד שלא ישכח מפניו. והגאון אמר, כי הוא מוקדם ומאוחר, או: נעשה המצות הנטועות בלב, ונשמע מצות הקבלה. או: נעשה כל המצות שצונו עד עתה, ונשמע כל המצות העתידות, או: נעשה מצות עשה ונשמע מצות לא תעשה:

רשב"ם שמות פרק כד פסוק ז

נעשה ונשמע - נעשה מה שדיבר וגם נשמע מה שיצונו עוד מכאן ולהבא ונקיים:

כפה עליהם את ההר כגיגית

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א

+ שמות יט+ ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא: אף על פי כן, הדור קבלוה בימי אחשורוש. דכתיב +אסתר ט+ קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר.

תוספות מסכת שבת דף פח עמוד א

כפה עליהן הר כגיגית - ואע"פ שכבר הקדימו נעשה לנשמע שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצאתה נשמתן. והא דאמר בפ"ק דמס' ע"ז (דף ב:) [הגויס אומרים] "כלום כפית עלינו הר כגיגית" דמשמע דאם היה כופה עליהן לא היה להן תשובה [שאז הם היו מחויבים]. והכא אמר "דמודעא רבה לאורייתא" היינו על מה שלא קבלוה אבל מה שלא קיימוה איכא תשובה.

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף פח עמוד א

מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית. ואע"פ שכבר אמרו נעשה ונשמע אולי [חשש] שיחזרו בהם, תוספות.

תוספות מסכת שבת דף פח עמוד א

מודעא רבה לאורייתא - והא דאמר בנדרים (דף כה.) שכרת משה ברית עם ישראל על התורה והמצוות והשביעם על כך ובפי' אלו נאמרין (סוטה לו:) שקבלו את כל התורה בהר גריזים ובהר עיבל אוריית דע"פ הדיבור היה והרי כבעל כרחם אבל בימי אחשורוש קבלו מדעתם מאהבת הנס. ומה שכרת עמהן ברית יהושע לעבוד את ה' התם לא קבלו אלא שלא לעבוד ע"ז כדכתיב (יהושע כד) חלילה לנו מעזוב את ה' וכן משמע כוליה עניינא.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף פח עמוד א

ועוד י"ל בדבורם שהקדימו נעשה לנשמע אין זה קבלה גמורה עד שקבלו עליהם אח"כ בכריתת ברית ובשבועה וק"ל:

חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף פח עמוד א

והא דאמרין בענין אגדה הא "מודעא רבא לאורייתא", ומתוך כבר קבלוה בימי אחשורוש. קשה לי וכי מה קבלה זו עושה מסופו של עולם לתחלתו, אם קודם אחשורוש לא היו מצווים למה נעשו ואם נאמר מפני שעברו על גזירת מלכא א"כ בטלת מודעא זו, ועוד למה הצריכם לקבלה וברית, ונ"ל לומר דמתחלה אע"פ שהיה להם מודעא מ"מ לא נתן להם הארץ אלא כדי שיקיימו התורה כמו שמפורש בתורה בכמה פרשיות, וכתיב (תהלים ק"ה) ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו יצורו, והם עצמן מתחלה לא עכבו בדבר כלל ולא אמרו במודעא כלום אלא ברצון נפשם מעצמם אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, לפיכך כשעברו על התורה עמד והגלם מן הארץ, משגלו מסרו מודעא על הדבר מדכתיב (יחזקאל כ') והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים וכמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן, וכדאמרין באגדה (סנהדרין ק"ה א') רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו כלום יש לו עליו וכו', לפיכך כשבאו לארץ בביאה שניה בימי עזרא עמדו מעצמם וקבלוה ברצון שלא יטענו עוד שום תרעומות, והיינו בימי אחשורוש שהוציאם ממות לחיים והיה זה חביב עליהם מגאולה של מצרים.

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף פח עמוד א

אמר רב אחא מכאן מודעה וכו'. כלומר שאין קבלה באונס, ראיתי רבותינו בעלי התוספות ז"ל וגם רבותינו האחרונים מקשים בזה (1) והלא התורה מעידה שקבלוה בלב שלם כדכתיב (דברים ה') מי יתן והיה לבבם זה להם, ועוד מאי האי דאמרו הדור קבלוה בימי אחשורוש והלא קבלוה בימי משה בערבות מואב וכן בימי יהושע, ותירצו דהכל היה מחמת יראה, וכן בהר גריזים לפי שהיו אומרים "ארור האיש אשר לא יעשה", אבל בימי אחשורוש קבלוה מדעתם ומרצונם אחר שנעשו להם ניסים, וקשיא להו א"כ (2) למה נעשו עליו על עון העגל שהיה קודם ערבות מואב, וגם אחרי כן למה נעשו כיון דמחמת יראה קבלו? ומה שנראה לי בכל זה דמה שאמר רב אחא מכאן [מודעה] רבא לאורייתא לאו בדרך האמת קאמר, כי התורה העידה שקבלוה בלב שלם, ולא עוד אלא דאפי' שבועה באונס כי הא כיון שהיו פינו ולבנו שוין בשעת השבועה וכבר נתחייבנו קודם לכן לשמוע ולעשות, חייבים אנו בה, אלא הכי קאמר כי מכאן נותנים פתחון פה למינין שבדורות הללו לדחות וסבורים שמכאן יש להם מודעא רבה, אבל אנו מחזירים ואומרים להם שאפי' לפי טעותם אין להם טענה בזה שכבר קבלוה כל ישראל ברצון נפשם בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו עליהם קיימו מה שכבר קבלו.

בראשית רבה (וילנא) פרשה א ד"ה א רבי יהושע

התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה, בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא דיפתראות, ופינקסאות יש לו, לדעת היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה פשפושין, כך היה הקב"ה מביט בתורה, ובורא את העולם, והתורה אמרה בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא תורה, היאך מה דאת אמר (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו.